

UM SÖGNINA FINNVITKA Í FLATEYJARBÓK

Í ÍSLENSKU MÁLI 26 (og einnig örstutt í *Íslensku máli* 25) fjallar Guðrún Kvaran um fáein austfirsk mállýskuorð, meðal annars um sögnina *fundvikka*, „seiða til sín með göldrum“, sem er afbökun á *finnvitka*, sömu merkingar.¹ Þar rekur hún þau dæmi sem þekkt eru um þessa sögn og hliðarmyndir í yngra máli, ásamt afleiddum nafnorðum, *fundvik* og *fundvip*. Orðin virðast að mestu bundin við Austurland en dæmin eru fá. Sögnin *pundvigta* í sömu merkingu er sennilega einnig leidd af þessari sögn.² Að baki þessum orðum liggur sögnin *vitka*, „galdra, töfra“ sem mun vera mynduð af nafnorðinu *vitki*, „galdramaður“, eða tilheyrandi lýsingarorði, *vit(t)ugr*, „fjölunnugur“.³

Í söguþætti af Hróa hinum heimska í *Flateyjarbók* (1387–95) segir frá því þegar söguhetjan Hrói kemur til Svíþjóðar og tekst þar á við þrjá illkvittna bræður sem reyna allt hvað þeir geta að fá hann dæmdan á þingi fyrir falskar sakargiftir. Svo vill til að annað auga Hróa er blátt en hitt

- 1 Guðrún Kvaran, „Fáein austfirsk orð“, *Íslenskt mál og almenn málfræði* 26 (2004): 178–79, 184; Guðrún Kvaran, „Sígfús Blöndal og vasabækur Björns M. Ólsens“, *Íslenskt mál og almenn málfræði* 25 (2003): 166.
- 2 Magnús Bjarnason [frá Hnappavöllum], *Þjóðsagnakver*, útg. Jóhann Gunnar Ólafsson (Reykjavík: Hlaðbúð, 1950), 36, 140, 159, 160; sbr. *Munmmelasögur 17. aldar*, útg. Bjarni Einarsson, Íslenzk rit síðari alda, 6. b. (Reykjavík: Hið íslenzka fræðafélag, 1955), lxxxvi–lxxxviii. Magnús Bjarnason (1839–1928) var frá Hnappavöllum í Örafum. Hann mun hafa skráð sögurnar um 1870, sbr. Richard Beck, „Athyglisvert þjóðsagnasafn“, *Heimskringla* 65. árg., 27. tbl., 4. apríl 1951: 8.
- 3 Ásgeir Blöndal Magnússon, *Íslensk orðsifjabók* (Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1989), 1148. Sögnin *vitka* kemur fyrir í *Gullkársljóðum* sem kunna að vera frá 14. öld en eru varðveitt í ungum handritum; sjá *Íslenzkar gátur, skemtanir, vikivakar og þulur*, 4. b., *Íslenzkar þulur og þjóðkvæði*, útg. Ólafur Davíðsson (Kaupmannahöfn: Hið íslenzka bókmenntafélag, 1898–1903), 79; sbr. Haukur Þorgeirsson, „Gullkársljóð og Hrafnagaldur: Framlag til sögu fornryðislags“, *Gripla* 21 (2010): 315. No. *vitki* kk. kemur fyrir í *Lokasennu* og *Hyndluljóðum* og lo. *vittugr* í *Baldursdraumum*.

svart⁴ og einn bræðranna, Þórir að nafni, sem er eineygður, reynir að fá konung og þingmenn til að trúa því að Hrói hafi rænt hann auganu. Fyrstu fundum Hróa og Þóris er lýst svo:⁵

ok er hann hafde ægi langt gengit þa gek madr j moti sa uar mikill ok illigr hann hafde æitt auga. ok er þeir fynduzst spurde Hroi huerr sa madr væri. Hann suarar. kenna ætta ek þig þuiat ek hefir a mer merki at vit hofum sezst fyrr. Hroi spurde huath hellzst væri til merkia vm þat. Sa madr mællti. ægi þarftu at bregdazst okunnr vid þat. þu fæddizst upp <j> Danmork sem þu uæitzst ok uart madr æinsynn ok æitt sinn er þu hafdir farit kaupferd ok latt uit Samsey nockurar nætr þa var ek þar firir. þu hafdir med þer <Finna> ok keyftir þu at þeim at þeir finnuitekade ór mer augat. ma huerr madr <sea> sa er uitz er uitande at þessi augu hafa j einum hausi verit bæde. hefir þu nu annat en ek annat. ok skal konungr her um dēma a morgin [...]

Það eru því Finnar (Samar) sem eiga að hafa „finnvitkað“ eða fjargaldrað annað augað úr Þóri að beiðni Hróa. Orðið *Finna* vantar að vísu í *Flateyjarbók* en það er í öðrum gerðum þáttarins, B- og C-gerðum, sem ekki eru runnar frá *Flateyjarbók* (sjá síðar), og hafa útgefendur *Flateyjarbókar* 1862 og 1945 (þó ekki útgefendur *Ólafs sögu helga* í *Fornmanna sögum*⁶) fært það inn á viðeigandi stað. Hugsanlegt er að bæði „Finna“ og „finnvitka“ hafi staðið í forriti *Flateyjarbókar* og hlaupið hafi verið yfir „Finna“ við afskrift; eða að í forritinu hafi staðið „Finna“ og „vitka“ og síðara orðið hafi við meðvitaða eða ómeðvitaða lagfæringu skrifara breyst í *finnvitka*.⁷ Athyglisvert er að sögnin stendur á sínum stað (ef svo má segja) í nokkrum afritum *Flateyjarbókartextans*, sem hafa ekki textafræðilegt gildi í hefðbundnum skilningi, t.d. í BL Add. 11139 sem er frá um 1700. Ómögulegt er að segja hvernig hún hefur komist þar inn; hún gæti verið

4 *Flateyjarbok: En samling af norske kongesagaer*, útg. Guðbrandur Vigfússon et al., 2. b. (Ósló: P.T. Mallings Forlagsboghandel, 1862), 73.

5 Sama rit, 76.

6 Sbr. *Fornmanna sögur*, 5. b., útg. Carl Christian Rafn et al. (Kaupmannahöfn: Hið konunglega norræna fornfræðafélag, 1830), 258.

7 Þá kæmi að vísu upp sá óþægilegi möguleiki að þetta elsta skráða dæmi um *finnvitka* hafi aldrei „verið til“ nema sem nýjung í *Flateyjarbók* eða í forriti hennar.

velheppnuð ágiskun eða skrifarar hafa getað þekkt til texta B- eða C-gerðar. (Orðin *í* og *sjá*, sem hér eru innan oddklofa, eru einnig viðbætur útgefenda.) Þegar á þingið kemur bregst Hrói við af klókindum og segist ekki kannast við sakargiftir; býður að eitt auga sé stungið úr höfði hvors þeirra, sínu og Þóris, og þau vegin á metaskálum og séu þau jafnþung skuli hann gangast við þessu og bæta Þóri eftir dómi konungs. Þórir eineygði hafnar því boði.

Í þessari frásögn af fyrstu fundum Hróa og Þóris kemur sögnin *finnvitka* fyrir í fyrsta og eina sinn í fornum bókum. Í ritum sem okkur eru tiltæk nú er ekki að sjá dæmi um sögn þessa fyrr en í orðabók Guðmundar Andrússonar frá 1683. Þar hefur hann *finnvitka* undir flettunni **Fynn** (um Finna og Sama): „at *finnvitka* / fascinare, Præstigiis aliquid subducere“ („galdra, að taka e-ð burt með töfrum“)⁸. Frá dæminu í *Flateyjarbók* og til Guðmundar, um tæpra 300 ára skeið, vantar örugg dæmi, a.m.k. um þessa mynd orðsins. Eina dæmið um *finnvitka* í Ritmálssafni Orðabókar Háskólans er úr bók Einaris Ól. Sveinssonar *Um íslenzkar þjóðsögur* þar sem hann endursegir efni gamalla galdrasagna, m.a. um Hálfðan prest Narfason á Felli í Sléttuhlíð í Skagafirði sem dorgar fisk um rifu á fjóspalli og „finnvitkar fisk úr hjalli í Grímsey“.⁹ Hálfðan var uppi á 15. og 16. öld, kemur við skjöl 1502, þá kirkjuprestur á Hólum.¹⁰ Einar Ól. Sveinsson hefur dæmið úr einhverjum þeirra þjóðsagna sem til eru um Hálfðan.¹¹ Alls óvíst er, auðvitað, að þessi orðmynd sé frá tímum séra Hálfðanar. Sögnin kemur fyrir í *Ágrip um ætt og æfi Jóns bónda Íslendings* eftir séra Björn Halldórsson í Sauðlauksdal (1724–1794)¹² sem og í orðabók hans sem kom út 1814, þar með skýringunni „*magia finnica acquirere, & per dissitas regiones qvære*“, opðage, tilvende sig noget fra forskjellige Lande med finsk Hekseri“.¹³

8 *Lexicon Islandicum: Orðabók Guðmundar Andrússonar*, útg. Gunnlaugur Ingólfsson et al., Orðfræðirit fyrir alda, 4. b. (Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1999), 47.

9 Einar Ól. Sveinsson, *Um íslenzkar þjóðsögur* (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1940), 181.

10 Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940*, 2. b. (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1949), 238.

11 Einar Ól. Sveinsson, *Um íslenzkar þjóðsögur*, 180, nmgr. 1.

12 „Ágrip um ætt og æfi Jóns bónda Íslendings. Eftir séra Björn Halldórsson í Sauðlauksdal,“ útg. Ólafur Halldórsson, *Ársrit Sögufélags Ísfirðinga* 42 (2002): 31.

13 Björn Halldórsson, *Orðabók: Íslensk – latnesk – dönsk*, útg. Jón Aðalsteinn Jónsson, Orðfræðirit fyrir alda, 2. b. (Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1992), 141.

Þá notar Brynjólfur biskup Sveinsson (1605–1675) nafnorðið *finvika*, sem ljóslega er af sama meði og sögnin, í athugasemd við lýsingu Saxós á galdramönnum fortíðar sem kunnu þá list að skipta um ham: „Til þess notuðu þeir þá tegund töfrabulu og galdraleturs er þeir kölluðu *finvika*, svo sem hún væri kennd við *hreyfingu Finna*. Ég trúi að þessi list hafi verið mjög tíð hjá Finnum“, segir hann.¹⁴ Orðalagið bendir til að Brynjólfur hafi tengt síðari lið samsetta orðsins *finvika* við nafnorðið *vik*, „smáhreyfing o.fl.“, og sögnina *vikja*.

Eindæmi *Flateyjarbókar* um sögnina *finnvitka* er afar oft tekið til marks um að norrænir menn hafi talið Sama í Norður-Skandinavíu stunda sérstaka tegund galdurs, og miklar ályktanir hafa verið dregnar af því. Í orðabók Fritzners segir:¹⁵

finnvitka, *v.* (að) hexe, øve Trolddom paa Finnernes Maade eller ved deres Hjælp (jvf. min Afhandling om *Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst* i (norsk) *Historisk Tidsskrift* IV, 199); finnvitka auga or e-m o: ved Trolddom berøve nogen hans Øie, slaa Øiet ud paa ham, *Flat.* II, 76²⁵.

Grein Fritzners í *Historisk Tidsskrift*, sem hann vitnar til í orðskýringu sinni, var á sínum tíma merk greinargerð um heiðni og galdrakunnáttu Sama og er þar dreginn saman mikill fróðleikur. Fræðimenn eru enn sam-mála um að sögnin sýni að í norrænu hafi verið til sérstakt orð um það að fremja finnnagaldur: „There is a word *finnvitka* in the Old Norse language, which means to practice witchcraft in the Saami way“¹⁶ og „*finnvitka* ‘to

14 „usi ad hanc rem incantationis & characteris genere, quos *Finvika* nominarunt, quasi *Finnorum motum* dicas: credo, quod illud artificium Finnis frequentissimum fuerit.“ Jón Helgason, „Sylloge Sagarum. Resenii Bibliotheca. Vatnshyrna,“ *Opuscula* 8 (1985): 25; sbr. *Munnmælasögur 17. aldar*, lxxxviii. Framhaldið er áhugavert þó að það skipti ekki máli hér: „Sanè Gunhilda, Erici Blodöxij uxor, ab illiusmodi præstigiis male audivit, Finlandica & ipsa, Ozuri Totonis filia“ („Reyndar heyrði Gunnhildur, kona Eiríks blóðöxar, illa sökum þess háttar galdra; var hún og sjálf finnsk, dóttir Özurar tóta“). Ég þakka ritrýni fyrir ábendingar um þýðingu; ég ber þó ábyrgð á henni.

15 Johan Fritzner, *Ordbog over Det gamle norske Sprog*, 2. útg., 1. b. (Ósló: Den norske Forlagsforening, 1886), 417.

16 Else Mundal, „The Perception of the Saamis and Their Religion in Old Norse Sources,“ í *Shamanism and Northern Ecology*, ritstj. Juha Pentikäinen, Religion and Society, 36. b. (Berlin: Mouton de Gruyter, 1996), 112.

Finn-witch, i.e., to bewitch like a Finn [or Sámi]”,¹⁷ svo tvö nýleg dæmi séu tekin. Svo langt hefur verið gengið að fullyrða að „[e]tter Hróa þáttur fanst det i vikingtidi i Danmark den tradisjonen at ein kunde leiga finnar til ved trolldom å øyda eit auga på ein mann (*finnvitka augat ór einhverjum*)”.¹⁸ Á tveim stöðum í *Kulturbhistorisk leksikon for nordisk middelalder* er *finnvitka* tekið sem mark um „[e]t generelt uttrykk for å drive trolldom på samisk vis”¹⁹ og að „[a]lt i mellomalderen tilla dei [þ.e. norrænir menn] samane slik trolldom [þ.e. að geta valdið þjófi augnskaða með galdri], med di ordet *finnvitka* (d.e. driva samisk trolldom) vart nytta i ordlaget: *at finnvitka augat ór einhverjum*”.²⁰

Þetta er allt sennilegt og stutt af margskyns vitneskju sem við höfum um galdrakunnáttu Sama að fornu, og það er ekki ætlun mín að hreyfa við þessum túlkunum eða draga þær í efa. Það er hins vegar áhyggjuvert ef miklar ályktanir um forn fræði eru dregnar af einu orði sem kemur seint fyrir, og hér voru aðeins nefnd örfá þeirra ótalmörgu dæma sem er að finna í fjölda ritgerða og bóka frá 19. öld til vorra daga. Yngri dæmi um orðið og afbakaðar myndir þess í íslensku, þótt fá séu, staðfesta auðvitað tilvist þess. *Fundvikka* er dæmigerð þjóðskýring; *finn-* hefur verið mönnum illskiljanlegt (og *-vitka* væntanlega líka) en *fund-* hefur mátt tengja við *fund*, það að finna eitthvað. Það breytir þó ekki því að í fornmáli er aðeins þetta eina staðfesta dæmi að finna um *finnvitka*, og það er í texta frá lokum 14. aldar. Um sögnina *vitka* ósamsetta eru engin örugg fornmálsdæmi og Orðabók Háskólans hefur hana ekki í ritmálssafni sínu.

Hróa þáttur (*Slýsa-Hróa saga*) er varðveittur í þremur öðrum gerðum en í *Flateyjarbók*. A-gerð er aðeins til í handritinu AM 557 4to, frá upphafi 15. aldar (um aldur þess sjá Lasse Mårtensson 2011). Hún er náskyld

17 Stephen Mitchell, „Learning Magic in the Sagas,” í *Old Norse Myths, Literature and Society: Proceedings of the 11th International Saga Conference 2–7 July 2000*, ritstj. Geraldine Barnes et al. (Sydney: University of Sydney, Centre for Medieval Studies, 2000), 336. Mitchell hefur enska orðið *finn-witch* og skýringu þess úr orðabók Cleasby-Vigfusson.

18 Nils Lid, „Magiske fyrestellingar og bruk,” í *Nordisk kultur*, 19. b., *Folketru*. Ósló: H. Aschehoug & Co.s forlag, 1935, 44; tekið upp nokkurn veginn orðrétt í Ørnulf Hodne, „Trolldomssaken mot Spå-Eilev. En undersøkelse av holdninger,” *Norveg: Tidsskrift for folkelivsgranskning* 24 (1981): 21.

19 Asbjørn Nesheim, „Samisk trolldom,” í *Kulturbhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*, 15. b. (Kaupmannahöfn: Rosenkilde og Bagger, 1970), 10.

20 Nils Lid, „Biletmagi,” í *Kulturbhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*, 1. b. (Kaupmannahöfn: Rosenkilde og Bagger, 1956), 540.

Flateyjarbókargerðinni en óvíst er hve langt er á milli þeirra og þess sam-eiginlega texta sem þær eru runnar frá. Blöð hafa glatast úr handritinu og svo illa vill til að þann hluta sögunnar vantar sem segir frá samræðum Hróa og Þóris, sem raktar voru hér að framan. Af A-gerðinni eru hinar tvær gerðirnar leiddar, B- og C-gerð, sem varðveittar eru í nokkrum 17.–18. aldar handritum. Færa má textafræðileg rök fyrir því að á milli B/C og A séu ekki færri en tveir milliliðir en vafalítið eru þeir mun fleiri, a.m.k. í afskriftum talið.²¹ Í B/C kemur orðið *finnvitka* ekki fyrir. Þar er samhengið eftirfarandi, og í stað *finnvitka* notuð sögnin *pikka*:

Flateyjarbók: þu hafdir með þer <Finna> ok keyftir þu at þeim at þeir finnuitekade ór mer augat (1862, 76);

B- og C-gerðir: þu haffder Finna með þier, og keijptter ad þeim ad þeir pickudu ur mier augad (AM 587 a 4to, 4r [B-gerð]).

Hér er þess sérstaklega getið að Þórir telji Hróa hafa haft með sér *Finna* (Sama) en sem fyrr segir vantar það orð í Flateyjarbókartextann sem ævinlega er vitnað til.

Sögnin *pikka*, ‚stinga‘, er gömul í íslensku og á sennilega rætur að rekja til miðlágbýsku *picken*, *pecken*.²² Hún hefur borist inn í öll norræn mál og kemur fyrir í íslenskum textum frá fyrri hluta 13. aldar, t.d. í biblíuþýð-ingunni *Stjórn*, *Þorláks sögu biskups* (B) og *Guðmundar sögu biskups* eftir Arngrím Brandsson:²³

- (1) hverr þeirra [...] tok annarri hendi i höfvðit en pikaði [pickaði, *annað hdr.*] með annarri hendi sino sverði a siðvnni þeim er i moti stoð. sva at þar fello þeir allir senn davdir niðr til iarðar (hdr. frá um 1300–1325).

21 Greinargerð um þessar mismunandi gerðir verður að finna í væntanlegri útgáfu *Slysa-Hróa sögu* (Veturlíði G. Óskarsson).

22 Ásgeir Blöndal Magnússon, *Íslensk orðsifjabók*, 709.

23 Hér verður ekki tekin afstaða til þess hvort *Stjórn* sé upphaflega norsk eða íslensk þýðing, en textinn er a.m.k. varðveittur á íslensku í íslenskum handritum frá 14. öld. Fornmálsdæmin þrjú: *Stjorn: Gammelnorsk bibelhistorie fra verdens skabelse til det babyloniske fangenskap*, útg. C.R. Unger (Ósló: Feilberg og Landmark, 1862), 497; *Þorláks saga byskups yngri*, í *Biskupa sögur*, 2. b., útg. Ásdís Egilsdóttir, Íslenzk fornrit, 16. b. (Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 2002), 210; *Biskupa sögur*, útg. Guðbrandur Vigfússon et al., 2. b. (Kaupmannahöfn: Hið íslenzka bókmenntafélag, 1878), 173.

- (2) náði hun þa litlum knifi or skeidunum. ok pikaði hálsinn a grað-
unginum (hdr. frá um 1350).
- (3) fann hún með sér, at hún var stúngin innan, því líkast sem þá er
maðr pikkar sjálfs síns kjöt með nálarodd (hdr. frá 1350–1365).

Næg dæmi (67) eru um sögnina í ritmálssafni Orðabókar Háskólans allt frá síðari hluta 16. aldar fram á síðari hluta 20. aldar, oftast í sömu eða svipaðri merkingu og elstu dæmin. Sum yngstu dæmin, frá miðri 20. öld og síðar, hafa aðra merkingu og eru nýlán úr ensku eða dönsku: „tína e-ð upp/út úr e-u“, „halda e-u að e-m“ („var að smádreypa á brennivínsþela, sem samferðamaður minn var alltaf að pikka að mér“); í merkingunni „vérlita“ og „leika á píanó“ er orðið jafnvel hljóðlíking. Þessi dæmi koma ekki við sögu hér.

Það er sjálfsgöð fyrsta ályktun að orðið *pikka* í B- og C-gerðunum endurspegli sama orð í A-gerð. En aðrar skýringar eru líka hugsanlegar. Það mætti t.d. hugsa sér að orðið *finnvitka*, sem fyrir okkur er *hapax legomenon* eða stakdæmi, hafi verið svo ókunnuglegt þeim sem setti saman forrit B- og C-gerða upp úr A-gerðinni að sá hafi einfaldlega reynt að finna skiljanlegra orð og gripið tökuorðið *pikka*, sem lá vel við.

Þegar betur er að gáð er þó jafnlíklegt að forrit B- og C-gerðanna hafi á þessum stað annað hvort haft sama texta og *Flateyjarbók*, *finnvitkaði*, eða e.t.v. *vitkaði*, þátíð sagnarinnar *vitka*, „galdra, töfra“. Í forritinu hafi „v“ í (-)*vitkaði* verið svokallað *eyja-v* (insular-*v*), þ.e. ⟨p⟩, sem líkist mjög „p“. Það var einkum notað í upphafi orða og er vel þekkt í íslenskum ritum frá um 1200 og út 13. öld.²⁴ Auk þess hafi „t“ í orðinu verið þeirrar gerðar sem líkist mjög „c“ og var oft nánast óaðgreinanlegt frá því, þ.e. ⟨τ⟩.

Ef gert er ráð fyrir fyrri kostinum hefur ritmyndin *finnpickadi*, e.t.v. skrifuð í tvennu lagi, *finn pickadi*, verið ranglesin sem „finnpickadi“ („finn pickadi“) en það síðar leitt af sér leshátt yngri gerðanna (vh.þt. *pikkaði* varð *pikkuðu* þegar viðtengingarháttur þátíðar tók upp endingar framsöguháttar). Hvernig sú breyting hefur orðið er annað mál og flóknara að skýra. Þessi tilgáta bætir að vísu ekki við neinum raunverulegum dæmum um sögnina *finnvitka*; hún er enn eindæmi í fornu máli. En sé tilgátan rétt, að forrit

24 Stefán Karlsson, „The Development of Latin Script II: in Iceland,“ í *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, ritstj. Oskar Bandle et al., 1. b., Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 22. b. (Berlin: Walter de Gruyter, 2002), 837.

B- og C-gerðanna hafi á þessum stað haft sama texta og *Flateyjarbók*, *finn-vitkaði*, mundi hún a.m.k. færa sennilegan aldur sagnarinnar allt aftur til um 1300 því ⟨p⟩ varð sárafaðgætt þegar kom fram á 14. öld.²⁵ Orðið hefði þá staðið í sameiginlegu forriti textans í *Flateyjarbók* og AM 557 4to.

Sé hugað að síðari kostinum, að í forriti B- og C-gerða hafi staðið *vitkaði*, sem mislesið hafi verið sem *pikkaði*, hefði texti forritsins verið u.þ.b. „þú hafðir Finna með þér ok keyptir at þeim at þeir vitkaði ór mér augat“ og mundi hann þá fela í sér óbeinan vitnisburð um ósamsettu sögnina *vitka*, sem með sömu rökum og áður mætti tímasetja til u.þ.b. 1300 eða fyrr. Það væri á sinn hátt jafnähugavert og hitt, því sem fyrr segir eru engin örugg dæmi til um þá sögn í fornu máli.

HEIMILDASKRÁ

FRUMHEIMILDIR

Biskupa sögur. Útg. Guðbrandur Vigfússon, Jón Sigurðsson, Eiríkur Jónsson og Þorvaldur Bjarnason. 2. b. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafélag, 1878.

Flateyjarbók: En samling af norske konge-sagaer. Útg. Guðbrandur Vigfússon og C.R. Unger. 2. b. Ósló: P.T. Mallings Forlagsboghandel, 1862.

Formanna sögur. 5. b. Útg. Carl Christian Rafn, Þorgeir Guðmundsson og Þorsteinn Helgason. Kaupmannahöfn: Hið konunglega norræna fornfræðafélag, 1830.

Íslenzkar gátur, skemtánir, vikivakar og þulur. 4. b., *Íslenzkar þulur og þjóðkvæði*. Útg. Ólafur Davíðsson. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafélag, 1898–1903.

Magnús Bjarnason [frá Hnappavöllum]. *Þjóðsagnakver*. Útg. Jóhann Gunnar Ólafsson. Reykjavík: Hlaðbúð, 1950.

Munnnælasögur 17. aldar. Útg. Bjarni Einarsson. Íslensk rit síðari alda. 6. b. Reykjavík: Hið íslenska fræðafélag, 1955.

„Slysa-Hróa saga.“ Útg. Veturliði G. Óskarsson. Væntanleg í: *Opuscula*.

Stjorn: Gammelnorsk bibelhistorie fra verdens skabelse til det babyloniske fangenskap. Útg. C.R. Unger. Ósló: Feilberg og Landmark, 1862.

Þorláks saga byskups yngri. Í *Biskupa sögur*. 2. b. Útg. Ásdís Egilsdóttir. Íslensk fornrit. 16. b. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2002.

25 Sama rit, 837.

FRÆÐIRIT

- „Ágrip um ætt og æfi Jóns bónda Íslendinga. Eftir séra Björn Halldórsson í Sauðlauksdal.“ Útg. Ólafur Halldórsson. *Ársrit Sögufélags Ísfirðinga* 42 (2002): 20–51.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1989.
- Beck, Richard. „Athyglisvert þjóðsagnasafn.“ *Heimskringla* 65. árg., 27. tbl., 4. apríl 1951: 8.
- Björn Halldórsson. *Orðabók: Íslensk – latnesk – dönsk*. Útg. Jón Aðalsteinn Jónsson. Orðfræðirit fyrri alda. 2. b. Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1992.
- Cleasby, Richard og Guðbrandur Vigfússon. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1874.
- Einar Ól. Sveinsson. *Um íslenzkar þjóðsögur*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1940.
- Fritzner, Johan. „Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst sammenholdt med andre Folks, især Nordmændenes, Tro og Overtro.“ *Historisk Tidsskrift* 4 (1877): 135–217.
- . *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. 2. útg. 1. b. Ósló: Den norske Forlagsforening, 1886.
- Guðrún Kvaran. „Fáein austfirsk orð.“ *Íslenskt mál og almenn málfræði* 26 (2004): 173–86.
- . „Sigfús Blöndal og vasabækur Björns M. Ólsens.“ *Íslenskt mál og almenn málfræði* 25 (2003): 149–72.
- Haukur Þorgeirsson. „Gullkársljóð og Hrafnagaldur: Framlag til sögu fornryðislags.“ *Gripla* 21 (2010): 299–334.
- Hodne, Ørnulf. „Trolldomssaken mot Spå-Eilev. En undersøkelse av holdninger.“ *Norge: Tidsskrift for folkelivsgransking* 24 (1981): 7–78.
- Jón Helgason. „Sylloge Sagarum. Resenii Bibliotheca. Vatnshyrna.“ *Opuscula* 8 (1985): 9–53.
- Lexicon Islandicum: Orðabók Guðmundar Andréssonar*. Útg. Gunnlaugur Ingólfsson og Jakob Benediktsson. Orðfræðirit fyrri alda. 4. b. (Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1999).
- Lid, Nils. „Magiske fyrestellingar og bruk.“ Í *Nordisk kultur*. 19. b., *Folketru*, 3–76. Ósló: H. Aschehoug & Co.s forlag, 1935.
- Lid, Nils. „Biletmagi.“ Í *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*. 1. b., 540–42. Kaupmannahöfn: Rosenkilde og Bagger, 1956.
- Mitchell, Stephen. „Learning Magic in the Sagas.“ Í *Old Norse Myths, Literature and Society: Proceedings of the 11th International Saga Conference 2–7 July 2000*. Ritsj. Geraldine Barnes og Margaret Clunies Ross, 335–45. Sydney: University of Sydney, Centre for Medieval Studies, 2000.

- Mundal, Else. „The Perception of the Saamis and Their Religion in Old Norse Sources.“ Í *Shamanism and Northern Ecology*. Ritstj. Juha Pentikäinen, 97–116. Religion and Society. 36. b. Berlin: Mouton de Gruyter, 1996.
- Mårtensson, Lasse. *Studier i AM 557 4to: Kodikologisk, grafonomisk och ortografisk undersökning av en isländsk sammelhandskrift från 1400-talet*. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Rit. 80. b. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, 2011.
- Nesheim, Asbjørn. „Samisk trolldom.“ Í *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*. 15. b., 7–14. Kaupmannahöfn: Rosenkilde og Bagger, 1970.
- Ordbog over det norrøne prosasprog*: <http://dataonp.hum.ku.dk/index.html>.
- Páll Eggert Ólason. *Íslenzkar æviskrár frá landnáms tímum til ársloka 1940*. 2. b. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1949.
- Ritmálssafn Orðabókar Háskólans: http://www.arnastofnun.is/page/arnastofnun_gagnasafn_ritmal.
- Stefán Karlsson. „The development of Latin script II: in Iceland.“ Í *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*. Ritstj. Oskar Bandle, Braunmüller, Ernst Håkon Jahr, Allan Karker, Hans-Peter Naumann og Ulf Teleman, 2:832–40. 2 b. Berlin: Walter de Gruyter, 2002.

SUMMARY

On the Verb *Finnvitka* in *Flateyjarbók*

Keywords: *Finnvitka*, *vitka*, Sámi witchcraft, *Flateyjarbók*.

The article discusses the compound verb *finnvitka*, ‘to bewitch like a Finn [or Sámi]’, that occurs once in Old Norse literature, in *Flateyjarbók* (1387–95). Far-reaching conclusions have been drawn about Sámi witchcraft from this single and relatively late occurrence of the verb. Derived forms are found in more recent Icelandic texts, but in its oldest form the word seems to survive only in this one late-fourteenth-century instance. The author draws attention to the fact that the text in which the verb appears also exists in later versions, preserved in manuscripts from the seventeenth and the eighteenth centuries, but there *finnvitka* is replaced by *picka*, ‘pick’. The author argues that the word-form *picka* is either the result of a misreading of *finnvitka*, where insular-*v*, ⟨*ʋ*⟩, has been interpreted by a later scribe as a ‘*p*’, and the grapheme ⟨*ṭ*⟩ (a common form of ‘*t*’) has been interpreted as a ‘*c*’; or it is a misreading of the corresponding simplex verb *vitka*, ‘practice witchcraft’, where the same arguments would apply. Insular-*v* was used in Icelandic script from ca. 1200 until ca. 1300, and if this hypothesis is correct, we would, on the one hand, have a fairly good argument for dating the oldest example

of the verb *finnvitka* a hundred or so years earlier than the *Flateyjarbók* example, i.e. to ca. 1300. On the other hand, if *picka* is the result of a misreading of *vitka*, this would in turn be an argument for the early existence of the simplex verb, confirmed examples of which are lacking in Old Icelandic texts.

Veturlíði G. Óskarsson
Institutionen för nordiska språk
Uppsala universitet
Box 527
SE-751 20 Uppsala
veturlidi.oskarsson@nordiska.uu.se